

**ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΜΕΤΑΞΥ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ
ΛΟΥΘΗΡΑΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ**

Υπὸ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ,
Καθηγητῆ Πανεπιστημίου Βόννης.

Σύμφωνα με τὸ Ἀνακοινωθὲν τῆς Α΄ Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διασκέψεως, πού ἔγινε τὸν Νοέμβριο 1976, «ἐν σχέσει πρὸς τὴν Λουθηρανικὴν Ἐκκλησίαν ἡ Διάσκεψις ἀπεφάσισεν, ὅπως προσδεύσῃ τὸ θέμα τοῦ μετ' αὐτῆς διαλόγου καὶ συστηθῆ, ὡς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους θεολογικοὺς διαλόγους, εἰδικῆ ἐπὶ τούτῳ Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ» («Ἐπίσκεψις», ἀριθ. 158, 1.12.1976, σ. 4). Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτή, σύμφωνα καὶ πάλι μετὰ τὶς ἀποφάσεις τῆς Διασκέψεως, «θὰ ἔδει νὰ συσταθῆ, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν σχετικῶς γενομένων θεολογικῶν ἐπαφῶν καὶ παρασκευῆν τοῦ ἐπισήμου μετ' αὐτῶν (τ.ἔ. τῶν Λουθηρανῶν) διαλόγου» (δ.π., σ. 11).

Στὸ μεταξὺ συστήθηκε πράγματι ἡ Διορθόδοξη Θεολογικὴ Τεχνικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ πραγματοποιοῖ τὴν πρώτη της συνάντησιν στὴν πόλιν Σικτούνα τῆς Σουηδίας, ἀπὸ τὶς 4 ὡς τὶς 9 Νοεμβρίου 1978 [βλ. σχετικὰ τὸ Ἀνακοινωθὲν : «Ἐπίσκεψις», ἀριθ. 203, 1.2.1979, σ. 11—14. Πρὸβλ. καὶ «Ἀπόστολος Βαρνάβας», περ. 3η, τόμ. 40δς (1979), σελ. 166—172]. Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται σ' ἓνα πρῶτο μέρος, μεταφρασμένη στὰ ἑλληνικά, ἡ εἰσήγησις, πού εἶχα τὴν τιμὴ νὰ κάνω κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτή, καὶ σ' ἓνα δεύτερο μέρος, μεταφρασμένο ἐπίσης στὰ ἑλληνικά, τὸ Καταστατικὸ τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας· ἡ δημοσίευσίς τοῦ Καταστατικοῦ θὰ συντείνει ἴσως στὴν πληρέστερη καὶ ἀμεσώτερη γνωριμία τοῦ μελλοντικοῦ συνομιλητῆ μας.

**Α΄. Ἡ Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία ὡς συνομιλητὴς
στὸν Θεολογικὸν Διάλογον μετὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.**

Ἐάν προϋπόθεσις γιὰ κάθε διάλογον, πού τὸν παίρνουμε στὰ σοβαρὰ καὶ ὑπόσχεται πολλά, εἶναι ἡ βέβαιη γνώσις τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν θέσεων τοῦ συνομιλητῆ, ἰδιαίτερα δὲ ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ἰκανότητις καὶ τῶν δύο συνομιλητῶν νὰ μεταφερθῆ ὁ καθένας στὴ νοητικὴ σφαῖρα τοῦ ἄλλου καὶ νὰ τὸν καταλάβει, ἢ προϋπόθεσις αὐτὴ γίνεται ἀκόμη πιὸ βασικὴ καὶ ἀναγκαία τότε, ὅταν ἐπιθυμοῦμε νὰ προετοιμάσουμε καὶ διεξάγουμε ἓνα τόσο περίπλοκον διάλογον, ὅπως εἶναι ὁ ὀρθοδοξολουθηρανικός. Ἡ δυσχέρεια τοῦ διαλόγου αὐτοῦ μεγαλύνει, ἂν ἀναλογιστοῦμε πῶς οἱ πολυειδεῖς ἐπαφῆς ἤδη ἀπὸ τὸ 16ο αἰῶνα καὶ ἔξῃς, ἀκόμη δὲ καὶ στὰ πλαίσια τῆς σύγχρονης οἰκουμενικῆς κινήσεως, δὲν συνοδεύονταν οὔτε συνοδεύονται πάντοτε μετὰ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν —παρ' ὅλη τὴν ἐκτίμη-

ση τῶν θετικῶν τους πλευρῶν καὶ ἀποτελεσμάτων. Δὲν λείπει ἡ καλὴ θέληση καὶ στίς δυὸ παρατάξεις. Ἡ κατάσταση προσδιορίζεται μᾶλλον ἀπὸ γεγονότα, πού δὲν ὑπόκεινται στὴν καλὴ θέληση : π.χ. ἡ προέλευση τῶν δυὸ Ἐκκλησιῶν μέχρις ἐνὸς σημείου ἀπὸ διαφορετικούς πολιτισμούς, ἡ ἔλλειψη γνήσιας κοινῆς θεολογικῆς παραδόσεως, ἡ διαβίωση τοῦ κύριου μέρους τῶν πιστῶν τους σὲ διαφορετικὸ γεωγραφικὸ κῶρο καὶ οἱ τυχόν ἀμοιβαῖες προκαταλήψεις. Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς ἴσως θεωρηθοῦν πολὺ κριτικὲς κι ἀπαισιόδοξες. Ὅμως εἶναι μᾶλλον νηφάλιες κι ἀφοροῦν ἐξίσου καὶ τοὺς δυὸ συνομιλητές. Γιατὶ καὶ στίς δυὸ Ἐκκλησίαις μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε εὐκόλα τὴν ἔλλειψη τῆς παραπάνω προϋποθέσεως, ἂν ρωτήσουμε ὄχι ἀπλῶς τὸ μέσο πιστό, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὸ μέσο θεολόγο.

Ἡ βασικὴ αὐτὴ δυσκολία δείχνει ὅμως ξεκάθαρα τὴν εὐθύνη ἀφενός, πού συνεπάγεται τὸ καθῆκον μας σὰν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς, καὶ τὴν προσπάθεια ἀφετέρου, πού ἀπαιτεῖται ἀπὸ ἐμᾶς. Ἡ εὐθύνη καὶ ἡ προσπάθειά μας αὐτὴ πρέπει ν' ἀποβλέψουν καταρχὴν στὴν ἐντατικὴ, πλατιά καὶ εἰλικρινῆ ἐνημέρωσή μας σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ-θεολογικὴ θέση τοῦ συνομιλητῆ μας. Μιὰ τέτοια ἐνημέρωση εἶναι ἀπερίριστη γιὰ τοὺς συνομιλητές, πού ἀποσκοποῦν στὴν ἐπιτυχία τοῦ διαλόγου.

Ἀπὸ τὴν προοπτικὴ αὐτὴ καὶ σὲ σχέση μὲ τὸ διάλογο, πού κληθῆκαμε νὰ προετοιμάσουμε, θὰ ἤθελα νὰ προβῶ σὲ μιὰ σύντομη σκιαγράφηση τῆς ἐκκλησιαστικοθεολογικῆς θέσεως τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας. Εἶναι αὐτονόητο, πὼς ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα καὶ παρουσιάζει μόνο μερικὰ στοιχεῖα τῆς ὅλης ποσβληματικῆς. Ἄλλ' ἴσως δώσουν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀφορμὴ πρὸς διαπίστωση μερικῶν θεολογικῶν ζητημάτων, πού θὰ μποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενο τῆς συσκέψεως αὐτῆς καὶ τοῦ μελλοντικοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ διαπραγματεύομαι :

1. Θεολογικὲς διαφορὲς μὲ βάση τὴν ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμία καὶ τῶν θεολόγων τῆς Τυβίγγης.
2. «Λουθηρανικὴ Ταυτότητα».
3. Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία.
4. Θεολογικὲς διαφορὲς μὲ βάση τὴ σημερινὴ κατάσταση.

1. Θεολογικὲς διαφορὲς μὲ βάση τὴν ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμία καὶ τῶν θεολόγων τῆς Τυβίγγης.

Ἄφρητριά σὲ σχέση μὲ τὸ ἀντικείμενό μας εἶναι δυνατὸ καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου ἐπιβάλλεται ν' ἀποτελέσει ἡ πρώτη θεολογικὴ ἐπαφὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Λουθηρανισμοῦ. Γιατὶ κατὰ τὴν πρώτη αὐτὴ ἐπαφὴ ἔγινε ἡ πρώτη θεολογικὴ ἐκτίμηση τῶν θέσεων τῆς λουθηρανικῆς μεταρρυθμίσεως ἀπὸ ὀρθόδοξη σκοπιά. Δὲν ἦταν μιὰ τυχαία καὶ αὐθαίρετη θεολογικὴ ἐκτίμηση, ἀλλὰ μιὰ ὑπεύθυνη ὀρθόδοξη ἐξέταση καὶ κρίση τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ κλασσικὸς φιλόλογος Μαρτίνος Κρούσιος καὶ ὁ καγγελάριος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης Ἰάκωβος Ἀνδρέου

ἔστειλαν τὸ 1574 στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν Αὐγουσταία Ὁμολογία μεταφρασμένη στὰ ἑλληνικὰ μέσω τοῦ πρεσβευτῆ στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ἀψβούργων, Δαβὶδ von Ungnad, καὶ τοῦ ἐφημέριου τῆς Πρεσβείας Στέφανου Γερλάχιου. Στὸ συνοδευτικὸ γράμμα παρακαλοῦσαν τὸν Πατριάρχη Ἱερεμία νὰ ἐξετάσει μὲ εὐμένεια, ἂν τὸ περιεχόμενον τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας συμπίπτει μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ταυτόχρονα ἐξέφραζαν τὴν πεποίθησιν, πῶς, ἂν ἀφαιρέσει κανένας μερικὰς διαφορὰς ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, ὑπάρχει βασικὰ συμφωνία διδασκαλίας, ἀφοῦ ἡ πίστις τοὺς δὲν ἀποτελεῖ νεωτερισμὸν, ἀλλ' εἶναι ἡ πίστις τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων.

Ἄν καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις οὐ σύγκρισις μὲ τὸ ἐγκεκριμένον κείμενον τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας ἐμπεριείχε τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις — πού θὰ ἐξασφάλιζαν στὴν Ἀνατολὴ κάπως εὐμενέστερη κρίσις τῆς Μεταρρυθμίσεως —, ὁ Πατριάρχης ἀναγκάστηκε μολαταῦτα νὰ διαπιστώσει ἀρκετὰ θεολογικὰς διαφορὰς. Στὴν πρώτην του θεολογικὴν Ἀπόκρισιν στὶς 15 Μαΐου 1576 πῆρε ὁ Ἱερεμίας θέσιν σ' ὅλα τὰ 21 ἄρθρα τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας. Ἀπὸ τὸ γράμμα αὐτὸ προκύπτει, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας μὲ βάση τὴν Αὐγουσταία Ὁμολογία ὁμοφωνεῖ σ' ἀρκετὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα μὲ τὴ διδασκαλίαν τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ βασικὰς θεολογικὰς διαφορὰς· μάλιστα δὲ στὰ ἐξῆς σημεῖα : 1. Τὴν αὐθεντικὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα στὶς Οἰκουμενικὰς Συνόδους (ἄρθ. 1 καὶ 2). 2. Τὴν «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (*filioque*) ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (ἄρθ. 1). 3. Τὴν δικαίωσιν : προορισμὸν, αὐτεξούσιον, καλὰ ἔργα (ἄρθ. 4—6. 12. 18. 20). 4. Τὴν διδασκαλίαν περὶ μυστηρίων : ἀριθμὸν τῶν μυστηρίων (ἄρθ. 7), τριπλὴν κατάδυσιν κατὰ τὸ βάπτισμα (ἄρθ. 3), τὸ χρίσμα μετὰ τὸ βάπτισμα (ἄρθ. 3), μεταβολὴν τῶν τιμῶν δώρων (ἄρθ. 10), ἐπίκλησιν (ἄρθ. 10), χρῆσιν ἐνζυμοῦ ἄρτου (ἄρθ. 21), ἱεροσύνην (ἄρθ. 14). 5. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν-λειτουργικὴν ζωὴν : τελετὰς, ἑορτὰς, ἐπίκλησιν τῶν ἁγίων, εἰκόνες, ἱερὰ λείψανα, νηστεία (ἄρθ. 13. 15. 21).

Καὶ στὰ δύο ἐπόμενα γράμματα τοῦ Πατριάρχου θίγονται βασικὰ οἱ ἴδιαι διαφορὰς· στὴν δευτέραν Ἀπόκρισιν (1578) : ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», αὐτεξούσιον, δικαίωσιν, μυστήρια, ἐπίκλησιν ἁγίων καὶ μοναχικὴν ζωὴν. Στὴν τρίτην Ἀπόκρισιν (1581) : ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», αὐτεξούσιον, μυστήρια, ἐπίκλησιν ἁγίων καὶ μοναχικὴν ζωὴν (βλ. τὰ κείμενα τῶν Ἀποκρίσεων : Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. 1, Ἀθῆναι 1960², σ. 444—503 καὶ τ. 2, Ἀθῆναι 1953, σ. 435—489).

Εἶναι στὸν καθένα φανερὸν πῶς στὰ θέματα αὐτὰ ἐμπεριέχονται οἱ κυριότεραι διαφορὰς διδασκαλίας μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν. Ἐπίσης εἶναι σαφὲς πῶς μερικὰς ἄλλαι διαφορὰς δὲν μνημονεύτηκαν (σχέσις Γραφῆς καὶ Παραδόσεως, ἐκκλησιολογία κτλ.). Ἀξιοπρόσεκτον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μερικὰς θεολογικὰς διαφορὰς, πού ἀπασχόλησαν ἤδη παλαιότερα ἀλλὰ καὶ μεταγενέστερα τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ τοὺς

Ρωμαιοκαθολικούς, δὲν παίζουν κανένα ρόλο στις ὀρθοδοξολουθηρανικές οχέσεις (θέση τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, καθαρτήριο πῦρ, ὑπέρτακτα ἔργα κτλ.).

Ὁ Λουθηρανισμὸς τοῦ 16ου αἰώνα καὶ ἰδιαίτερα ἡ Αὐγουσταία Ὁμολογία δὲν μποροῦν νὰ ληφθοῦν ὡς κριτήρια βάσιμης καὶ διεξοδικῆς γνωριμίας καὶ κρίσεως τοῦ συνομιλητῆ μας, τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας. Γεννιέται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα σχετικά μ' αὐτό, ποῦ γιὰ τὸ Λουθηρανισμὸ ἔχει χαρακτήρα μόνιμο ἢ παροδικό. Μ' ἄλλα λόγια γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ Λουθηρανισμοῦ, ὅπως διαμορφώθηκε στοὺς μετέπειτα αἰῶνες.

2. «Λουθηρανικὴ Ταυτότητα».

Μὲ τὸν τίτλο "Lutherische Identität" ἐξέδωκε τὸ 1977 τὸ Ἴνστιτούτο Οἰκουμενικῆς Ἐρευνας τοῦ Στρασβούργου ἓνα τεῦχος. Τὸ τεῦχος αὐτό, ποῦ ἐτοιμάστηκε μὲ συνεργασία τῶν γνωστῶν λουθηρανῶν θεολόγων Gunars Ansons, André Birmelé, Günther Gassmann, Harding Meyer καὶ Vilmos Vajta, ἐμπεριέχει μερικὲς ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις σχετικά μὲ τὸ ζήτημά μας· εἶναι ἐνδιαφέρουσες οἱ ἀπόψεις τοῦ μικροῦ αὐτοῦ βιβλίου, γιὰτὶ θίγουν τὴν αὐτοσυνείδηση (Selbstverständnis) τοῦ Λουθηρανισμοῦ καὶ παρουσιάζουν μιὰ ἀρκετὰ ἀντικειμενικὴ αὐτοκριτικὴ. Στὶς γραμμὲς ποῦ ἀκολουθοῦν θὰ ἐπιχειρήσω μιὰ σύντομη κριτικὴ ἀνάλυση τῶν ἀπόψεων αὐτῶν (βλ. "Lutherische Identität", σ. 34 ἔξ.).

Ὁ Λουθηρανισμὸς προβάλλεται ἐδῶ ὡς «μιὰ εἰδικὴ ἔκφραση χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς», ποῦ ἀνάγει τὴ γένεσή της σ' ἓνα «ὀρισμένο ἱστορικὸ τόπο» καὶ χρόνο, καὶ φέρνει γι' αὐτὸ τὰ χαρακτηριστικά τους. Ἡ ἀναγνώριση τῆς περιορισμένης αὐτῆς χρονικῆς-τοπικῆς οχέσεως κατὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Λουθηρανισμοῦ ὀδηγεῖ τοὺς συγγραφεῖς στὴν σπουδαία διάγνωση: «Κάθε εἰδικὴ ἔκφραση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχει ἀναγκαστικὰ τὰ ὀριά της, τείνει σὲ μονομέρειες καὶ δὲν ἐκφράζει τὴν πληρότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς» (δ.π., σ. 34). Ἡ πορεία τοῦ Λουθηρανισμοῦ μέσα στὴν ἱστορία ὑπόκειται φυσικὰ στὸν κανόνα τῆς ἱστορικῆς ἀλλαγῆς. Ἱστορικὴ ἀλλαγὴ δὲν σημαίνει ὅμως ἀποκοπὴ ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀλλ' εἶναι τὸ παραλλαγμένο αἴτημα τοῦ ἐκάστοτε παρόντος πρὸς τὸ παρελθόν. Τὸ αἴτημα αὐτὸ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ παρελθόν, ποῦ ταυτόχρονα ἀποτελεῖ πρόκληση τοῦ παρόντος ἀπὸ τὸ παρελθόν, πραγματώνεται κατὰ τὴ γνῶμη τῶν συγγραφέων χωρὶς τὴν «ἀναλλοίωτη ἰσχὺ ὀποιωνδήποτε σταθερῶν καὶ αἰώνιων κανόνων, ποῦ τέθηκαν κάποτε». Μποροῦμε ὅμως νὰ ἐφαρμόσουμε ἐξίσου ἀβασάνιστα μιὰ τέτοια θεωρία καὶ πάνω στὸ θέμα τῆς ἀδιάκοπης ἐνέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Ἱστορία; Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς βοηθαεῖ βέβαια στὸ νὰ ἐρμηνεύσουμε «τυχὸν λαθεμένες ἐξελίξεις, πλάνες ἢ φαινόμενα καταπτώσεως» ἐντὸς τοῦ Λουθηρανισμοῦ ἢ καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα. Μήπως ἀποδεικνύεται ὅμως ἐντελῶς ἀνεπαρκῆς καὶ ἀπρόσφορη, ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἀποκάλυψη τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ; Δὲν ὑπάρχουν σχετικά μὲ τὸ σημεῖο αὐτὸ δοσμένες αἰώνιες ἀλήθειες, τίς ὁποῖες οἱ πιστοὶ κλήθηκαν νὰ διαφυλά-

ξουν και διακρατήσουν και πού συγκαθορίζουν την ιστορική αλλαγή; Μήπως στο σημείο αυτό ἔγκειται τὸ ἰδιόμορφο πρόβλημα τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὅτι δηλαδή δὲν πρόσεξε, ὅσο ἔπρεπε, τὶς δοσιμένες «σταθερές»; Τὶ σημαίνει ἄλλωστε —χωρὶς τὴν κατάφαση τέτοιων «σταθερῶν»— ἡ φράση τῶν συγγραφέων, ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Εὐαγγελίου πραγματοποιεῖται «μὲ τὴν ἐπιστροφή στὴν ἀποστολικὴ μαρτυρία» καὶ καθορίζεται ταυτόχρονα «ἀπὸ τὴν προσπάθεια ὅσο γίνεται πρὸ μεγάλης συνέχειας καὶ ἐνότητος μὲ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία»; (δ.π., σ. 38).

Οἱ συγγραφεῖς, τονίζουν, πὼς ἡ Μεταρρύθμιση δὲν ἀποσκοποῦσε στὴ «σύσταση διαρκoῦς διδακτικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθιδρύματος» καὶ πὼς ἡ Βεσφαλικὴ Εἰρήνη (1648) σφράγισε τὴν ἀποτυχία τῆς μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειας, ἤτοι τὸ σχίσμα μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

Ὅμως τὸ σχίσμα προδιαγράφηκε ἤδη κατὰ τὸ 16ο αἰῶνα μὲ τὴν σύνταξη τῶν διαφόρων συμβολικῶν κειμένων (περίπου ἀπὸ τὸ 1530—1580). Γνήσιες προοπτικὲς μιᾶς μεταρρυθμίσεως ὁλόκληρης τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρχαν, ἐξαιτίας τῶν δυσάρεστων συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦσαν τότε στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ θέσεις δὲ τῶν συμβολικῶν κειμένων δυσχέραναν ἀκόμη περισσότερο ἐνδεχόμενες προοπτικὲς ἐπιτυχίας. Καὶ οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν συνέβαλαν πρόσθετα στὴν ἀποτυχία. Ἡ Μεταρρύθμιση πέρασε ἔτσι στὴν ἱστορία μὲ πολλαπλὲς θεολογικὲς διαστάσεις. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν προκαλεῖ ἐκπληξη τὸ γεγονός ὅτι ἡ λουθηρανικὴ «Ὁρθοδοξία» ἐπιδίωξε ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ τὴ διατήρηση τῆς κληρονομίας τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κατέληξε σὲ «σοβαρὲς διαφοροποιήσεις καὶ νέες ἐκφάνσεις θεολογικῆς καὶ εὐσεβιστικῆς ζωῆς τῆς Μεταρρυθμίσεως». Ἡ Ἀντιμεταρρύθμιση συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἐξέλιξη αὐτῆ καὶ στὴν ὄξυνση τῶν ἀντιθέσεων. «Αἰσθητὲς ἀλλαγές» ἐπισυμβαίνουν γι' αὐτὸ ὄχι μόνον στὸν Προτεσταντισμὸ γενικὰ, ἀλλὰ καὶ στὸ Λουθηρανισμὸ εἰδικότερα. Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς ἀναφέρονται στὴν κατανόηση καὶ χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, στὴν ἀξία καὶ λειτουργία τῶν συμβολικῶν κειμένων, στὶς ἐκκλησιαστικὲς τελετές, στὴ σημασία τοῦ διδακτικοῦ κηρύγματος καὶ στὴ δυνατότητα σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου (*ordo salutis*). Οἱ πνευματικὲς ἐξελίξεις (ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17οῦ αἰῶνα καὶ ἐξῆς) καὶ ἡ νέα θεωρία γιὰ τὸ πραγματικὸ σὰν κάτι πού ὑπόκειται στὴν ἐπεξεργασία τοῦ ὑποκειμένου γεννοῦν μέσα στὸ Λουθηρανισμὸ τὸν Εὐσεβισμὸ (*Pietismus*) καὶ τὴ Διαφώτιση (*Aufklärung*).

Ὁ Εὐσεβισμὸς ὁδήγησε σὲ μιὰ ἀτομιστικὴ θεώρηση ἀρχαιοπαράδοτων χριστιανικῶν ἀξιών καὶ —ἐπειδὴ τὸ εὐσεβὲς ὑποκείμενο ἀπόκτησε κεντρικὴ σημασία— σὲ μιὰ «δυνατὴ ὑποχώρηση ἀντικειμενικῶν δεδομένων καὶ θέσεων χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς» (π.χ. σκεπτικοποίηση τῶν συμβόλων τῆς πίστεως καὶ τῶν ὁμολογιακῶν δεσμιῶν, ἐξάρτηση τῆς ἐπενέργειας τῶν μυστηρίων ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ προσώπου κτλ.). Ἡ Διαφώτιση ὁδήγησε «σὲ μιὰ μεγαλύτερη λειτουργικὴ κατάπτωση καὶ διάλυση τῆς ἐκκλησιαστικῆς-μυστηριακῆς ἀξίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν» (δ.π., σ. 38—40). Ἡ ἀνάπτυξη ἐξάλλου τῶν μεθόδων τῆς ἱστορικῆς-κριτικῆς ἔρευνας καὶ ἡ διάκριση μεταξὺ θεοῦ καὶ

άνθρωπινου στοιχείου μέσα στην Ἁγία Γραφή δὲν ἐπέφεραν καλύτερη κατανόηση τῆς ἀποκαλύψεως ἀλλὰ σύγχυση.

Ἡ λουθηρανικὴ ἀνανέωση τὸ 19ο αἰῶνα εἶχε ὡς ἐπακόλουθο μιὰ «πάρα πολὺ ζωντανὴ καὶ πλατιά ἱεραποστολικὴ δράση καὶ ἐνδιατικὴ κοινωνικὴ δραστηριότητα». Ἐκκλησιαστικὴ σημασία ἀπόκτησαν ἰδιαίτερα οἱ ὁμολογίες πίστεως, ἡ ἱεροσύνη καὶ οἱ τελετές. Ὅλα αὐτὰ ὅμως ἔγιναν στὰ πλαίσια τῆς λουθηρανικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ αὐτὸ σημαίνει χωρὶς τὴν προσπάθεια ν' ἀποκατασταθεῖ, ὅσο γίνεται περισσότερο, ἡ συνέχεια μὲ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία. Ἡ ἀνανέωση αὐτὴ μὲ βάση τὸ Λούθηρο συνεχίστηκε καὶ στὸν παρόντα αἰῶνα· στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ἀνανεώσεως θεωρεῖται ὁ Λούθηρος ὡς «ζωντανὸ θεολογικὸ μέγεθος τόσο γιὰ τὴ Θεολογία ὅσο καὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησία». Κατὰ πόσο ὅμως ὁ Λούθηρος κατέχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπέναντι σὲ τόσοσους πολλοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως; Μήπως διατρέχει ὁ Λουθηρανισμὸς τὸν κίνδυνο νὰ δίνει καὶ ἐκ τῶν ὑπέρων μεγαλύτερη ἀξία σὲ μιὰ «εἰδικὴ ἔκφραση τοῦ Χριστιανισμοῦ» ἀπ' ὅ,τι δικαιολογοῦν τὰ πράγματα; Τὸ Λουθηρανισμὸ τοῦ 20οῦ αἰῶνα συγκαθορίζει καὶ ἡ διαλεκτικὴ θεολογία μὲ τίς ἀναζητήσεις της σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη περὶ Θεοῦ, περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀναζητήσεις ὅμως αὐτὲς ἔπαψαν τὸν τελευταῖο καιρὸ νὰ εἶναι πολὺ γόνιμες καὶ ἔχασαν τὸν ἐπίκαιρο χαρακτῆρα τους.

«Σήμερα παρουσιάζεται ἐπιτακτικὴ ἢ ἐπαλήθευση καὶ διαφύλαξη τῶν ἀπόψεων τῆς λουθηρανικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ παραδόσεως, ποὺ ἔχουν σχέση ἰδιαίτερα μὲ δυὸ μεγάλες προκλήσεις πρὸς ὀλόκληρο τὸ Χριστιανισμὸ : ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ πρόκειται γιὰ τὴν πρόκληση γιὰ μιὰ ὑπεύθυνη ἀντίληψη περὶ κόσμου καὶ τὴ συνεργασία γιὰ ἀντιμετώπιση κοινωνικοπολιτικῶν καὶ οἰκολογικῶν προβλημάτων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ γιὰ ὑπερνίκηση τοῦ ὁμολογιακοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ δημιουργία οἰκουμενικῆς κοινωνίας.

»Κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προκλήσεων αὐτῶν παρέχεται στὸ Λουθηρανισμὸ σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον τόσο τὸ καθῆκον, ὅσο καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ προσφέρει ὡς μιὰ εἰδικὴ συμβολὴ τίς ἀπόψεις τῆς λουθηρανικῆς μεταρρυθμίσεως γιὰ τὴ λύση συγχρόνων προβλημάτων καὶ ἀποριῶν. Αὐτὸ θὰ καταστεῖ δυνατὸ μόνο σὲ μιὰ διαδικασίᾳ, στὴν ὁποία —ὅπως στὴν ὡς τώρα ἱστορία τοῦ Λουθηρανισμοῦ— διατήρηση καὶ μεταλλαγὴ τῆς λουθηρανικῆς ταυτότητας περιχωροῦνται» (σ. 42—43).

3. Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία.

Ἡ «Λουθηρανικὴ Ταυτότητα» ἐξετάστηκε μέχρι ἐδῶ στὴν ἱστορικὴ της πορεία κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες στὴν Κεντρικὴ καὶ Βόρεια Εὐρώπη. Ὅμως ἡ «Λουθηρανικὴ Ταυτότητα» πρέπει σήμερα ν' ἀναζητηθεῖ σὲ παγκόσμια κλίμακα. Γιατὶ Λουθηρανικὲς Ἐκκλησίες ὑπάρχουν καὶ στὴ Βόρεια καὶ Νότια Ἀμερικὴ, στὴν Ἀφρικὴ, στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αὐστράλια. Πῶς ἐπέδρασε καὶ ἀναπτύχθηκε ὁ Λουθηρανισμὸς στίς ἡπείρους αὐτές; Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπεισέλθουμε ἐδῶ στὸ ἐρώτημα αὐτό. Ἐξαιρετικὴ σημασία κατέχει πάντως τὸ γεγονός, πῶς οἱ Λουθηρανικὲς

Ἐκκλησίες στὴ Σκανδιναβία —ὅπου φιλοξενούμαστε— ἀνήκουν στὶς σημαντικότερες καὶ ὅτι ἀπὸ ἐδῶ ξεκίνησαν ἀξιόλογες ἐνέργειες καὶ παρωθήσεις γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κίνηση καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ παγκόσμιου Λουθηρανισμοῦ.

Ἐδῶ στὴ Σκανδιναβία οὐστήθηκε καὶ ἡ Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία εἶναι ὁ συνομιλητὴς μας, γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παραθέσω σύντομα τὴν ἱστορία της. Ἡ Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία εἶναι μιὰ διεθνὴς ὀργάνωση Λουθηρανικῶν Ἐκκλησιῶν, πὺν ἰδρύθηκε τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1947 στὴν πόλη Λουντ τῆς Σουηδίας. Ἀλλὰ καὶ πρὶν εἶχαν καταβληθεῖ προσπάθειες ἐνώσεως τῶν Λουθηρανῶν στὴν Εὐρώπη (*Allgemeine Evangelisch-lutherische Konferenz*) καὶ στὴ Βόρεια Ἀμερικὴ (*National Lutheran Council*). Ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς κινήσεις ὀργανώθηκαν μερικὰ Παγκόσμια Λουθηρανικὰ Συνέδρια» (*Lutherische Weltkonvente*: στὸ *Eisenah* 1923, στὴν Κοπεγχάγη 1929, στὸ Παρίσι 1935). Στὸ Λουντ ἀντιπροσωπεύτηκαν 49 Λουθηρανικὲς Ἐκκλησίες, ἀπὸ 22 χῶρες. Στὸ μεταξὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, πὺν ἀντιπροσωπεύονται στὴν Παγκόσμια Λουθηρανικὴ Ὁμοσπονδία, ἀνῆλθε στὶς 99, ἀπὸ 47 χῶρες, μὲ 60 ἑκατομμύρια μέλη περίπου (οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἴσχυαν τὸ Νοέμβριο 1978). Ἡ βάση τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας εἶναι τὸ Καταστατικὸ της, ὅπως τροποποιήθηκε τελευταία στὸ *Daressalam* κατὰ τὴν Στ' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας (βλ. σχετικὰ: *Daressalam* 1977. *Sechste Vollversammlung LWB, Frankfurt/M.* 1977, σ. 239—263).

Ἀπὸ τὸ Καταστατικὸ φαίνονται ὡμειότερα ὁ χαρακτήρας, ἡ δομὴ, ὁ τρόπος λειτουργίας, οἱ ἀρμοδιότητες καὶ οἱ διαφορὲς ἐπιτροπὲς τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας. Ἐπειδὴ δημοσιεύουμε τὸ Καταστατικὸ τῆς Ὁμοσπονδίας στὸ τέλος τῆς σύντομης αὐτῆς μελέτης, εἶναι περιττὸ ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ λεπτομέρειες. Ἄς μνημονευθεῖ μόνον πὺς Πρόεδρος τῆς Ὁμοσπονδίας σήμερα εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος *Josiah M. Kibira*, ἀπὸ τὴν Τανζανία, καὶ Γενικὸς Γραμματέας ὁ Κάρολος *Mau*, ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες Ἀμερικῆς. Ἐπίσης ἂς σημειωθεῖ, πὺς ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς ἐνέχουν χωρὶς ἀμφιβολία τὰ τέσσερα πρῶτα ἄρθρα τοῦ Καταστατικοῦ, γιὰτὶ σ' αὐτὰ περιγράφεται ἡ αὐτοσυνείδηση τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας ἔτσι, ὡστε νὰ εἶναι παραδεκτὴ κι ἀντιπροσωπευτικὴ γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες πὺν ἐκπροσωπεῖ.

Στὴ συνέχεια θὰ γίνουιν μερικὲς κριτικὲς παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν «αὐτοσυνείδηση» αὐτῆς τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ θὰ καταδειχθοῦν ὀρισμένες θεολογικὲς διαφορὲς μὲ βάση τὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ Λουθηρανισμοῦ.

(Συνεχίζεται)